

Economisch effect Windpark Haringvliet op het toerisme in Hellevoetsluis en Rockanje

's-Hertogenbosch, januari 2021

In opdracht van Windpark Haringvliet BV

Inhoudsopgave

1. Inleiding.....	3
1.1 Aanleiding	3
1.2 Leeswijzer	3
1.3 Onderzoeksopzet	4
2. Huidige situatie	5
2.1 Inleiding	5
2.2 Huidige situatie Windpark	5
3. Plannen	11
3.1 Inleiding	11
3.2 Overzicht plannen	11
4. Expertvisie	14
4.1 Inleiding	14
4.2 Locaties en indicatoren	14
4.3 Beoordeling locaties.....	17
5. Conclusies.....	27
Bijlage: Literatuuronderzoek en casestudies.....	31
Inleiding	31
Onderzoeken.....	31
Denkrichtingen.....	32
Casestudies	33

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Op het noordelijke landhoofd (buitenzijde) van de Haringvlietdam staan 6 windturbines die in 1997 zijn gebouwd. In totaal beschikken de windturbines over een vermogen van 3,6 MW. De gemeente Hellevoetsluis heeft Duurzaam Energiebeleid gemaakt waarbinnen windenergie een belangrijke rol speelt. De gemeente hoopt de 12 MW die zij volgens afspraken met de Provincie Zuid-Holland dient te realiseren qua windenergie, geheel op de Haringvlietdam te kunnen verwezenlijken.

Windpark Haringvliet onderzoekt opschaling op de huidige locatie. Uitbreiding op exact dezelfde locatie (zeezijde) is niet toegestaan in verband met de effecten op de waterveiligheid. Een alternatieve locatie is gevonden aan de binnenzijde van de Haringvlietdam. Windpark Haringvliet zal een opschaling realiseren door 2 grotere windturbines te plaatsen met een gezamenlijk vermogen van minimaal 10 MW. De zes kleinere windturbines aan de buitenzijde zullen bij het realiseren van de nieuwe turbines worden verwijderd.

In de nabijheid van de beoogde locatie zijn meerdere recreatiebedrijven gevestigd (zowel dag- als verblijfsrecreatief). Windpark Haringvliet wenst inzicht in het mogelijke/verwachte economische effect van deze vervanging van turbines op het toerisme en recreatie in Hellevoetsluis en Rockanje. Daarbij focust het onderzoek zich in eerste instantie op het economische effect op de dagrecreatie ten noorden van de Haringvlietdam. Het eventuele effect op het gehele toerisme in Hellevoetsluis wordt eveneens meegenomen. Windpark Haringvliet heeft ZKA Leisure Consultants gevraagd om het effect te onderzoeken en voornamelijk kwalitatief te onderbouwen.

1.2 Leeswijzer

Om inzicht te krijgen in de beoogde effecten op toerisme en recreatie is aan de hand van een aantal stappen de rapportage als volgt opgebouwd:

- Hoofdstuk 2 gaat allereerst in op de huidige situatie, aan de hand van een beschrijving van de ligging en specificaties van de huidige windturbines, het toeristisch-recreatieve aanbod en de toeristische vraag;
- Hoofdstuk 3 licht vervolgens de plannen van nieuwbouw en opschaling toe en plaatst dit ook in een bredere context met regionale ontwikkelingen;
- Hoofdstuk 4 geeft een expert visie op de huidige beleving van het windpark (uitzicht, geluid, slagschaduw etc.) vanaf een aantal locaties. Vervolgens is het door ons verwachte effect van de plannen op die beleving toegelicht;
- Hoofdstuk 5 sluit af met de conclusies;

In de bijlage staan de uitkomsten van de literatuurstudie weergegeven, ondersteund door een drietal case-studies. Hierbij wordt ingegaan op mogelijke argumenten en de attitude van consumenten ten opzichte van windparken in het algemeen. Vervolgens verschuift de focus naar het effect op de toeristische sector aan de hand van bezoekersintentie en gemeten effect op toeristische verblijfscijfers.

1.3 Onderzoeksopzet

Onderstaand is een overzicht van de uitgevoerde werkzaamheden opgenomen. De uitkomsten hiervan zijn verwerkt in de rapportage en zijn input voor de conclusies.

- Startbespreking met overdracht van informatie en toelichting op voor de locatie relevante aspecten;
- Deskresearch en interpretatie van de optimalisatieplannen;
- Actualisatie van de (Europese) literatuurstudie die wij in 2017 hebben uitgevoerd naar de effecten van windparken op toerisme;
- Locatiebezoek zoals hiervoor genoemd, op ongeveer tien (toeristische) locaties waar de windturbines hoorbaar of zichtbaar zijn of kunnen worden, deels met toelichting van de opdrachtgever;
- Telefonisch interview met de gemeente Hellevoetsluis;
- Locatiestudie vergelijkbare windturbines zoals beoogd voor de nieuwe locatie (Windpark Deil, Gelderland);
- Gebruik van voorbeelden elders door middel van casestudies;
- Verzamelen en gebruik gegevens dagrecreatie en verblijfstoerisme gemeente Hellevoetsluis en Rockanje;
- Interpretatie analyses en interne brainstorm;
- Verwachting van het (eventuele) effect. We doen uitspraken over dit mogelijk effect in kwalitatieve zin (vergelijkbaar met de wijze waarop dat in vorige studie is gedaan, zoals: geen effect, klein effect of substantieel effect).

2. Huidige situatie

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de huidige situatie rondom Windpark Haringvliet. Daarbij gaan we in dit hoofdstuk in op zowel de plaatsing van de huidige turbines als de huidige situatie van het toerisme in Hellevoetsluis en Rockanje (omvang, typering van het toeristisch product). Ook geven we daarbij aan hoe de turbines zijn gelegen ten opzichte van de huidige toeristische locaties.

2.2 Huidige situatie Windpark

In de huidige situatie beheert E-Connection namens Windpark Haringvliet BV een windpark met 6 windturbines aan de zeezijde van de Haringvlietdam (deze dam verbindt Stellendam met Hellevoetsluis). Deze windturbines zijn op één lijn geplaatst in zuidwestelijke-noordoostelijke richting. De turbines zijn als volgt te kenmerken:

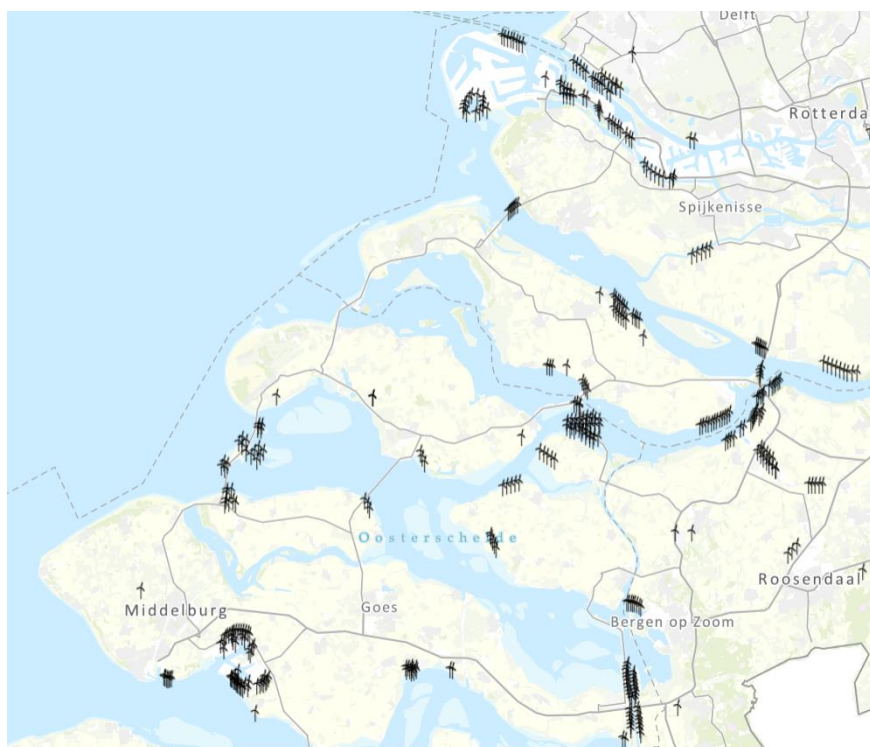
- Totale capaciteit: $6 \times 0,6 \text{ MW} = 3,6 \text{ MW}$;
- Masthoogte 43 meter;
- Rotor diameter 44 meter.

Figuur 2.1 Huidige locatie windturbines

De windturbines aan de noordkant van de Haringvlietdam staan niet op zichzelf in de regio. Figuur 2.2 toont de windturbines in de bredere regio rondom de Haringvlietdam (Bron: GIS, 2021).

Een concentratie van windturbines is waarneembaar rond de Maasvlakte en Europoortregio Rotterdam, maar ook ter hoogte van Nieuw-Beijerland en de Haringvlietbrug. Verspreid over heel Zeeland zijn diverse windparken gevestigd. Opvallend daarbij is dat deze voornamelijk geclusterd zijn aan de randen van de eilanden en de verbinding daartussen.

Figuur 2.2 Verspreiding windturbines in Zeeland en deel van Zuid-Holland

Het is belangrijk om de windturbines langs de Haringvlietdam in een breder perspectief te zien. De windturbines langs de Haringvlietdam zijn deels onderdeel van het Zuid-Hollandse (en Zeeuwse) landschap.

Aan de overzijde van de Haringvlietdam zijn eveneens plannen voor een windpark (zie Hoofdstuk 3).

2.3 Ligging van toeristische locaties nabij het windpark

De 6 windturbines zijn gesitueerd aan de Zeezijde van de Haringvlietdam, een verbinding tussen de toeristische westzijde van Goeree-Overflakkee en het meest toeristische deel van Voorne-Putten. De turbines liggen nabij Hellevoetsluis (in de gelijknamige gemeente) en Rockanje (gemeente Westvoorne). De gemeenten Hellevoetsluis en Westvoorne zijn toeristische gemeenten en kenmerken zich door diverse historische (vesting)stadjes en badplaatsen. Beide gemeenten hebben ambitie als het gaat om toerisme en recreatie. Er is afgelopen jaren dan ook fors geïnvesteerd.

Toerisme en recreatie speelt ook een rol in de nabijheid van de Haringvlietdam. Het recreatiegebied van het Quackstrand heeft onlangs een kwaliteitsimpuls gekregen.

Het strand trekt jaarlijks vele bezoekers en heeft mede ervoor gezorgd dat in de loop der jaren diverse verblijfsaanbieders en recreatiebedrijven zijn ontstaan.

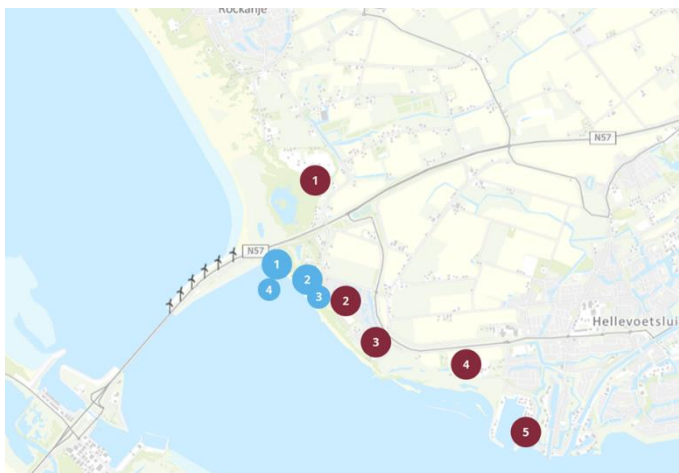
Het windpark ligt aan de noordkant van de Haringvlietdam, relatief dichtbij toeristisch-recreatieve locaties. Het gaat om twee stranden direct ten weerszijde van de dam: het meest zuidelijke deel van het strand van Rockanje (aan de westzijde van de noordelijke kop van de Haringvlietdam) en het Quackstrand bij Hellevoetsluis (aan de oostkant van de noordelijke kop van de dam).

Op het Quackstrand bevinden zich drie vaste aanbieders en één (meestal) terugkerend seizoensgebonden aanbieder in de vrijetijdssector, zie figuur 2. 2, blauwe nummering. Het gaat hierbij om:

1. Boelies Restaurant
2. The Shamrock Inn Restaurant
3. Catamaranvereniging Hellectat
4. Aquapark Splash (in het water gelegen in het toeristisch seizoen)

Het huidige windpark ligt ook dicht bij een aantal verblijfstoeristische aanbieders (in rode nummering aangegeven in figuur 2.3):

1. Molecaten Park Rondeweibos (Rockanje);
2. EuroParcs Resort Poort Van Zeeland (Hellevoetsluis);
3. Resort Citta Romana (Hellevoetsluis);
4. Camping 't Weergors (Hellevoetsluis);
5. Roompot Vakantiepark Cape Helius (Hellevoetsluis).

Figuur 2.3 Ligging toeristische locaties

2.4 Toeristisch product

Het toerisme in de gemeente Hellevoetsluis omvat meer dan alleen de hierboven geschetste locaties. Dit geldt met name voor Rockanje, waar aan het Badstrand op een behoorlijke afstand van het huidige windpark nog enkele grotere verblijfsparken zijn gevestigd (niet op de kaart getoond). Voor Hellevoetsluis geldt dat figuur 2.3 wel het overgrote deel van het aanbod van het toeristisch product laat zien.

Verblijfstoerisme

Het toeristisch product in beide plaatsen bestaat met name uit (veelal grootschalige) vakantieparken en campings, waar het strand het belangrijkste (en zeer nabijgelegen) dagtoeristisch product vormt. Tabel 2.1 geeft een overzicht van de capaciteit van het verblijfstoeristisch aanbod in beide plaatsen.

PLAATS	HOTEL-KAMERS	VASTE KAMPEER-PLAATSEN	TOERIST-TISCHE PLAATSEN	VERHUUR-ACCOM-MODATIES	VAKANIE-WONINGEN	BEDDEN GROEPS-ACC.	LIGPLAATSEN (JACHTHAVEN)
ROCKANJE	68	1.196	463	128	-	48	
HELLEVOETSLUIS	26	142	211	32	956		2.211
TOTAAL	94	1.238	687	160	956	48	2.211

Tabel 2.1 Overzicht verblijfstoeristisch aanbod, bron: Provincie Zuid Holland/ZKA

Uit de tabel blijkt het omvangrijke aanbod. Hellevoetsluis biedt bijna 1.000 vakantiewoningen, zeer veel ligplaatsen in de jachthaven en een bescheiden omvang van campings. Rockanje biedt ongeveer 1.600 kampeerplaatsen aan waarbij de jaarplaatsen veelal bezet zijn met een chalet. Deze chalets worden grotendeels verhuurd op de drie Molecatenparken. Het hotel- en groepsaccommodatie-aanbod is in beide plaatsen beperkt.

Het toeristisch product is op basis van deze informatie als grotendeels seizoensmatig te beschouwen en is voornamelijk gericht op strandbezoek.

Dagtoerisme

Naast de genoemde stranden biedt Hellevoetsluis qua dagtoerisme het Nationaal Brandweermuseum, Hellevoetsluis als vestingstad en historisch themapark/museum Historyland. Ook is op het terrein van EuroParcs Poort van Zeeland het family entertainment center Adventuredome gevestigd. Rockanje is een rustieke badplaats en biedt het natuurgebied Voornes Duin met het heempark Tenella en het gelijknamige bezoekerscentrum. Dagrecreatie in Rockanje ligt dusdanig ver van de Haringvlietdam gevestigd dat dit verder niet wordt meegenomen in dit onderzoek.

Afbeelding 2.1 Kaart van de omgeving op het Quackstrand

Voor dagrecreatie is het gebied ook aantrekkelijk voor routegebonden buitenrecreatie, zoals wandelen. De LF1 Noordzeeroute is één van de langeafstandsfietsroutes van Nederland en loopt langs het Quackstrand. Ook lopen er diverse race-tourroutes rondom deze locatie en zijn de fietspaden nabij het strand onderdeel van het Zuid-Hollandse fietsknooppunten routenetwerk.

2.5 Ontwikkeling en betekenis van toerisme

De omvang van het toerisme kan worden uitgedrukt in capaciteit, maar ook het gebruik daarvan. Voor het verblijfstoerisme betekent dat het aantal overnachtingen, voor het dagtoerisme het aantal dagbezoeken. Er is geen actueel onderzoek beschikbaar met deze informatie. Daarom is voor verblijfstoerisme een raming gemaakt van het aantal overnachtingen op basis van verwachte en marktconforme bezetting.

Het aantal overnachtingen in Rockanje wordt over 2019 iets hoger geraamd dan in Hellevoetsluis.

PLAATS	OVERNACHTINGEN 2019
ROCKANJE	575.000
HELLEVOETSLUIS	525.000
TOTAAL	1.100.000

Tabel 2.2 Overzicht raming aantal overnachtingen

In totaal is het verblijfstoerisme met in totaal 1,1 miljoen overnachtingen per jaar in beide plaatsen samen behoorlijk omvangrijk. Met name in Hellevoetsluis betreft een deel van overnachtingen het eigen gebruik van tweede woningen.

De ontwikkeling van het aantal overnachtingen in de gemeente Westvoorne was in 2018 en 2019 beide positief, terwijl in Hellevoetsluis het aantal overnachtingen iets meer varieert (conclusie op basis van de gemeentelijke opbrengsten toeristenbelasting van de afgelopen jaren). Komende jaren wordt door beide gemeenten ingezet om het aantal verblijfstoeristen en dagbezoekers te verhogen.

De economische betekenis van het verblijfstoerisme (uitgaven aan logies, horeca, detailhandel, entree en vervoer) wordt voor beide gemeenten in 2019 geraamd op € 24 miljoen-€ 30 miljoen bestedingen door verblijfstoeuristen per jaar (per gemeente). Dit betreft de bestedingen van verblijfstoeuristen in de logiesaccommodatie zelf, maar ook bestedingen in de horeca en detailhandel buiten deze accommodatie en bestedingen aan dagtoeristische activiteiten zoals fietshuur of het bezoek aan een attractie. De beleving van de verblijfgast beperkt zich niet tot de logiesaccommodatie.

Voor beide gemeenten is er dus een fors en vrijwel gelijk economisch belang bij het verblijfstoerisme. De economische betekenis van dagtoeristen is niet bekend en kan alleen worden berekend door maatwerkonderzoek.

3. Plannen

3.1 Inleiding

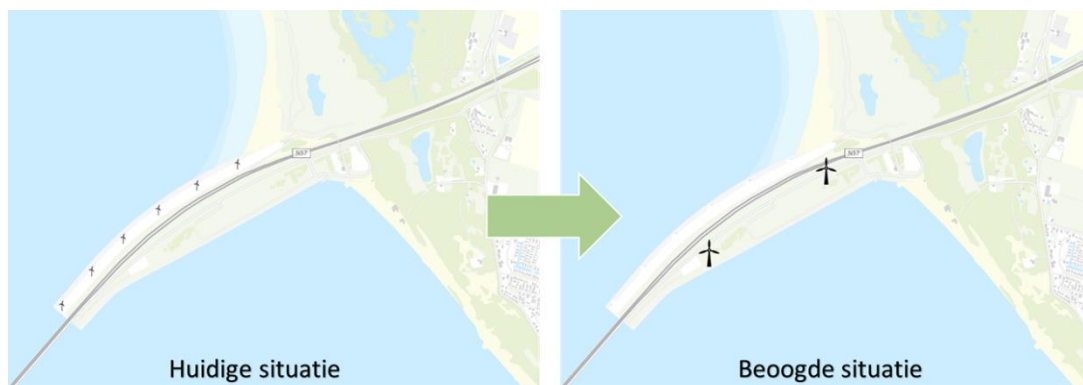
De gemeente Hellevoetsluis heeft Duurzaam Energiebeleid gemaakt waarbinnen windenergie een belangrijke rol speelt. De opschaling van de Windturbines kan voldoen aan de afspraken van groene energie die de gemeente Hellevoetsluis met de provincie heeft gemaakt. Als voorkeursvariant geldt een opstelling met twee windturbines aan de noordoostelijke zijde van de Haringvlietdam. In dit hoofdstuk worden de plannen verder toegelicht en in perspectief geplaatst.

3.2 Overzicht plannen

Het Rijksvastgoedbedrijf is voornemens een opstalrecht te gunnen aan Windpark Haringvliet voor het plaatsen en exploiteren van windturbines aan de binnenzijde van de Haringvlietdam. In de voorkeursvariant wordt uitgegaan van twee nieuwe windturbines. De afstand tussen de huidige windturbines en de nieuw te realiseren windturbines is met ongeveer 150 meter onvoldoende om naast elkaar in werking te treden. De turbines zouden elkaar dusdanig veel beïnvloeden waardoor turbulentie ontstaat. Dit is slecht voor de windturbines en bijbehorende energieproductie van de beide parken. Bij de realisatie van de nieuwe windturbines komen de huidige zes turbines te vervallen.

Nieuwe locatie

Zoals hierboven toegelicht zullen bij het realiseren van de nieuwe windturbines ook de huidige zes windturbines verdwijnen. Onderstaande afbeeldingen (afbeelding 3.1 en 3.2) geeft een indicatie van de ontwikkellocaties zoals beoogd door Windpark Haringvliet.

Afbeelding 3.1 en 3.2

Huidige en toekomstige situatie Windpark Haringvliet

Afbeelding 3.3 en 3.4: Huidige situatie en toekomstige visualisatie Windpark Haringvliet vanaf Quackstrand

Naast de nieuwe windturbines is in hetzelfde gebied eveneens een nieuwe aanlegsteiger en ontwikkellocatie beoogd (figuur 3.1) die beide recreatief in gebruik worden genomen. Op dit moment is het nog onduidelijk wat de exacte invulling wordt van de ontwikkellocatie, maar gedacht wordt aan horeca. Omdat de ontwikkellocatie in de directe omgeving van de windturbines valt, is het van groot belang dat eerst de exacte positie van de windturbines wordt bepaald. Aan de hand van de veiligheidscontour zal daarna nadere invulling worden gegeven aan (het horecapunt op) de ontwikkellocatie.

Figuur 3.1 Beoogde situatie windturbines, inclusief ontwikkellocatie en steiger

De nieuwe windturbines

Het plan om de huidige windturbines te vervangen door twee krachtigere windturbines, leidt tot een groter vermogen, maar ook tot grotere tiphoogten. Op het moment van schrijven van voorliggend rapport wordt uitgegaan van een tiphoogte van maximaal 200 meter. Dit zal leiden tot een toename van slagschaduw en een toename van geluid. Voor recreatieve voorzieningen bestaat echter geen wettelijke geluidsnorm. Aangezien in de nabije omgeving van de nieuwe windturbines geen woningen zijn gevestigd, passen de plannen van Windpark Haringvliet binnen de gestelde geluidsnormen. Afbeelding 3.5 (bron: Rapportage Pondera consult) geeft de geluidscontour weer (op basis worst case-benadering). Het eventueel toegenomen geluid zal deels opgaan in omgevingsgeluiden zoals afkomstig van de N57, het water en eventuele strandgangers.

Afbeelding 3.5: Verwachte geluidscontour 47 dB(A) in L-den (worst case)

De omgeving staat niet stil

Naast de nieuwe windturbines die Windpark Haringvliet bouwt, wordt onder de naam Kroningswind een aantal kilometer verderop (schuin tegenover het Quackstrand) een nieuw energiepark ontwikkeld. Dit park wordt ten oosten van Stellendam gerealiseerd. Het verwachte vermogen van dit energiepark met 19 turbines ligt rond 80 megawatt. De invloed van dit Windpark zal minimaal zijn voor de omgeving van het Quackstrand. Voorop staat dat er gelijktijdig meerdere ontwikkelingen spelen in de regio rondom de Haringvlietdam en dat windturbines terrein winnen.

Recent is in de nabije omgeving ook Windpark Haringvliet Zuid gebouwd in de Van Pallandtpolder in Middelharnis. Het verwachte vermogen van dit energiepark ligt rond de 60 megawatt. Hiervan komt 22 megawatt uit de zes windturbines van het windpark en 38 megawatt uit zonne-energie.

4. Expertvisie

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk gaan we in op het eventuele economisch effect dat de realisatie van de nieuwe windturbines kan hebben op toerisme en recreatie. Door middel van locatiebezoeken, visualisaties, literatuurstudies (zie bijlage 1) en onze expertvisie hebben we een inschatting gemaakt van het te verwachten effect van de nieuwe windturbines op toerisme en recreatie. Hierbij is een specifieke focus op de recreatiebedrijven die in de nabije omgeving van het Quackstrand zijn gevestigd. De huidige beleving is vergeleken met de toekomstige beleving (na realisatie van de windturbines) en is globaal vertaald in economische effecten.

Uit de literatuurstudie en casestudies (zie bijlage), hebben we een aantal conclusies getrokken die we in onze expertvisie hebben betrokken:

- Vanuit de literatuur zijn er drie denkrichtingen: windturbines verstoren het visuele beeld, windturbines sluiten niet aan bij de motieven van de toerist en windturbines verstoren recreatieve activiteiten. Met deze denkrichtingen is bij de expertvisie zoveel mogelijk rekening gehouden: in welke mate gaan turbines het beeld (meer)bepalen, welke hinder treedt op in beeld, geluid en slagschaduw en hoe sterk zijn deze effecten?
- De uitgangssituatie speelt een rol. Er staan al windturbines langs de N57 (zichtbaar vanaf het strand) waardoor windturbines reeds deel uitmaken van het landschap. Dit heeft invloed op de beleving van de toerist.

4.2 Locaties en indicatoren

De focus van het onderzoek is in eerste instantie gericht op het economische effect op de dagrecreatie ten noorden van de Haringvlietdam. Het eventuele effect op verblijfstoerisme in Hellevoetsluis en Rockanje wordt eveneens meegenomen. In overleg met Windpark Haringvliet zijn tien locaties gekozen waarvan het eventuele effect onderzocht is. Dit zijn dagrecreatieve en/of verblijfstoeristische locaties in de nabijheid van de twee nieuwe windturbines.

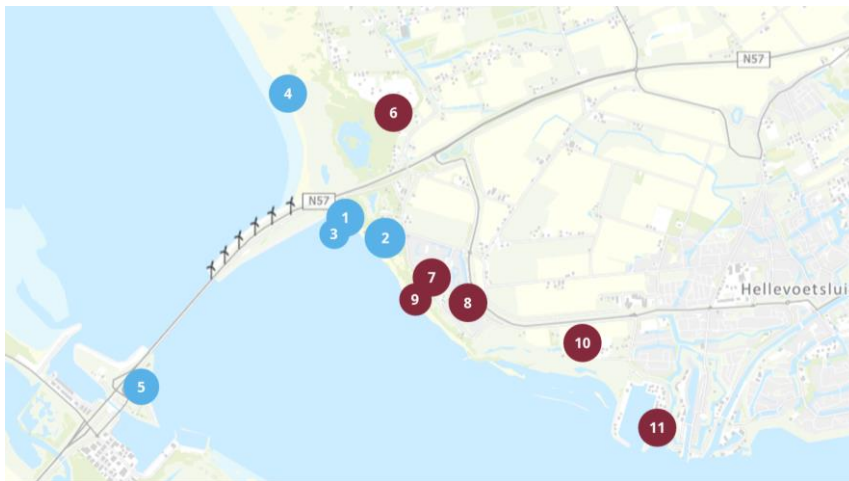
Om iets te kunnen zeggen van de plannen voor uitbreiding en verplaatsing, is het allereerst belangrijk om de huidige situatie per locatie te beschrijven en verbeelden. Als eerste stap is gebruik gemaakt van de door Windpark Haringvliet vervaardigde visualisaties (december 2020). ZKA heeft tijdens de rondgang door het gebied aanvullende foto's gemaakt. Van een aantal foto's is naderhand bepaald of/in welke mate de nieuwe windturbines zichtbaar zijn. Zo is een compleet beeld ontstaan van de zichtbaarheid van de nieuwe windturbines.

Locaties

In dit onderzoek zijn de volgende locaties meegenomen:

1. Boelies Restaurant
2. The Shamrock Inn Restaurant/Catamaranvereniging Hellecat
3. Aquapark Splash
4. Strand Rockanje
5. Recreatieterrein RWS/Restaurant Zout of Zoet (zuidwesten Haringvlietdam)
6. Molecaten Park Rondeweibos (Rockanje)
7. EuroParcs Resort Poort Van Zeeland (Hellevoetsluis)
8. Resort Citta Romana (Hellevoetsluis)
9. Strandopgang Europarcs
10. Camping 't Weergors (Hellevoetsluis)
11. Roompot Vakantiepark Cape Helius (Hellevoetsluis)

Figuur 4.1 geeft de locaties weer.

Figuur 4.1 Overzicht locaties analyse

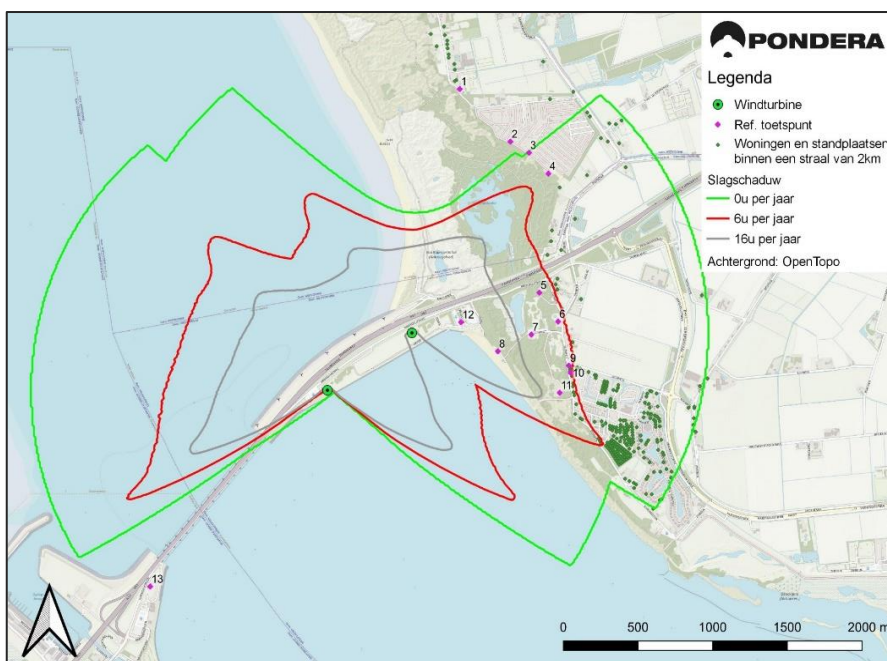
Indicatoren per locatie

De eerdergenoemde locaties worden aan de hand van een viertal indicatoren geanalyseerd. Het gaat hierbij om:

- *Zichtbaarheid*: de mate waarin de zichtbaarheid van de windturbines toeneemt of intensificeert.
- *Aandeel turbines blikveld/horizon*: de mate waarin het uitzicht wordt geïntensiveerd: nemen de windturbines na ontwikkeling een groot deel van het blikveld in?
- *Geluid*: de mate waarin het geluidsniveau toeneemt na realisatie nieuwe windturbines.
- *Slagschaduw*: de mate waarin de slagschaduw van de windturbines toeneemt¹.

¹ Voor slagschaduw geldt volgens artikel 3.12 lid 1 van de Activiteitenregeling dat een stilstandvoorziening is voorgeschreven in het geval dat de grenswaarde wordt overschreden van maximaal 17 dagen per jaar met niet meer dan 20 minuten per dag slagschaduw ter plaatse van gevoelige objecten. In principe gelden deze regels voor woningen. Over vakantiewoningen in het bijzonder wordt niets gezegd.

Het is belangrijk om bovenstaande indicatoren zo objectief mogelijk te beoordelen. Er wordt om die reden gebruik gemaakt van objectieve metingen rondom slagschaduw en geluid (afbeelding 4.1 en 3.5 vorig hoofdstuk). Daarnaast is een bezoek gebracht bij een windturbine met vergelijkbare *hoogte* en van een vergelijkbaar type dat al is gerealiseerd (Windpark Deil, Gelderland) om zo een goed beeld te krijgen van de *hoogte van de turbine (maximaal 200 meter)* en het geluid. Uiteraard is iedere locatie anders en kan daarom de situatie in Deil (direct langs de snelweg) niet één op één worden vergeleken met de situatie op de Haringvlietdam. Het geeft echter wel een indruk, wat interpretatie van visualisaties en onderzoeken in perspectief plaatst. De zichtbaarheid en aandeel turbines in het blikveld zijn bepaald op basis van de visualisaties en het locatiebezoek.

Afbeelding 4.1 Overzicht verwachte slagschaduw worst case (bron: Pondera Consult)

Uit afbeelding 4.1 blijkt dat een deel van de locaties theoretisch gezien (iets) meer dan 6, maar niet meer dan 16 uur per jaar slagschaduw ontvangen². Uitzondering daarop zijn het zuidelijke deel van het strand van Rockanje, Boelies Restaurant en Shamrock Inn, waar meer dan 16 uur per jaar mogelijk is.

Voor Citta Romana, EuroParcs Resort Poort van Zeeland en Molecaten Park Rondeweibos geldt dat er op een beperkt deel van het park 6-16 uur slagschaduw per jaar aanwezig is. Voor Restaurant Zout of Zoet (Stellendam), Camping de Weergors en Roompot Cape Helius geldt dat er helemaal geen slagschaduw kan zijn.

² Het gaat hier om de theoretische slagschaduw. In praktijk kan dit afwijken, afhankelijk van bijvoorbeeld bomen of andere objecten die de slagschaduw tegenhouden. Dit verschilt per locatie/gezichtsveld.

De eerdergenoemde indicatoren worden per locatie beoordeeld op een vijfpuntsschaal met daarbij de volgende waarden:

- ++ Er is een hele sterke toename
- + Er is een sterke toename
- +/- Er is enigszins sprake van een toename
- - Er is een zeer beperkte toename
- -- Er is geen toename

4.3 Beoordeling locaties

1. Boelies Restaurant

Beschrijving locatie:

Restaurant Boelies ligt noordoostelijk van de Haringvlietdam en is gevestigd aan de parkeerplaats van het Quackstrand. Het restaurant is met de auto goed bereikbaar vanaf de Haringvlietweg en ligt daarnaast aan een fietsknooppuntroute. Via de onderdoorgang van de Zandloper is het restaurant eveneens ontsloten met het strand ten noordwesten van de Haringvlietdam. Gasten kunnen bij restaurant Boelies terecht voor een lunch of diner met uitzicht over de Haringvliet. Boelies heeft een ruim terras tot de beschikking. Het restaurant is in principe jaarrond open. Restaurant Boelies heeft plannen voor verandering/uitbreiding. De exacte invulling hiervan is op het moment van schrijven van dit rapport nog niet bekend.

Huidige beleving:

Op warme (zomer)dagen is het druk op het Quackstrand. Restaurant Boelies profiteert hiervan, maar trekt ook fietsers uit de omgeving. Doordat Boelies in grote mate afhankelijk is van strandbezoekers, heeft het restaurant een seizoensmatig karakter. Bezoekers van Boelies kunnen zowel binnen als buiten plaatsnemen en hebben daarbij uitzicht over de Haringvliet en het strand. Op dit moment kijken bezoekers eveneens uit over het gras langs de oever. Door de ligging nabij de Haringvlietdam heeft het restaurant te maken met een zekere mate van geluidshinder door voorbijkomende auto's en vrachtwagens.

Effect plannen:

De dichtbij zijnde nieuwe windturbine wordt op ongeveer 350 meter van Boelies gebouwd. Hiermee valt Boelies buiten de rotor van de windturbines, maar binnen de geluidscontouren van 47 dB(A) in L-den. Door de ligging kan niet worden uitgesloten dat er enige vorm van geluidshinder ontstaat. Een belangrijke kanttekening hierbij is dat op dit moment de auto's en vrachtwagens op de Haringvlietdam ook zorgen voor geluidshinder.

Dit zal naar verwachting in de toekomst blijven, waardoor het geluid van de windturbines als onderdeel van een groter geheel ervaren zal worden. Het restaurant en bijbehorende terras zijn voornamelijk gericht op het strand en het water.

Restaurant Boelies heeft in het worstcasescenario te maken met maximaal 70 uur slagschaduw per jaar. Door samen met Windpark Haringvliet te bekijken wanneer dit precies plaatsvindt, kan een passende oplossing worden gezocht. Denk hierbij aan het stilzetten van de windturbines (indien slagschaduw aanwezig is) tijdens piekuren (lunchtijden en/of dinertijden).

Boelies Restaurant

Afbeelding 4.2 en 4.3

Locatie	Meer zichtbaarheid	Turbines beslaan groot deel van blikveld/horizon	Geluid	Slagschaduw
Boelies Restaurant	++	+	++	++

2. The Shamrock Inn Restaurant/Catamaranvereniging Hellecat

Beschrijving locatie:

Aan het begin van het Quackstrand, op ongeveer 320 meter vanaf Boelies, zijn The Shamrock Inn Restaurant en Catamaranvereniging Hellecat naast elkaar gevestigd. Catamaranvereniging Hellecat is een actieve vereniging met eigen leden, maar ook als passant is er (beperkt) gelegenheid om als passant te varen. Bezoekers komen doelgericht naar de vereniging.

The Shamrock Inn Restaurant is een combinatie tussen een Irish bar en strandtent. Bezoekers kunnen er terecht om wat te eten en te drinken, maar ook worden er regelmatig muziekoptredens verzorgd om de gast nog meer vertier te bieden.

Huidige beleving:

Op warme (zomer)dagen is het druk op het Quackstrand. The Shamrock Inn Restaurant profiteert hiervan. Doordat het restaurant ook muziekavonden organiseert, weet het ook bezoekers uit omliggende dorpen te trekken. Bezoekers van The Shamrock Inn Restaurant kunnen zowel binnen als buiten plaatsnemen en hebben daarbij uitzicht over de Haringvliet en het strand. De huidige zes windturbines zijn aan de horizon waarneembaar.

Effect plannen:

De dichtbij zijnde nieuwe windturbine wordt op ongeveer 650 meter vanaf beide bedrijven gebouwd. Voor de Catamaranvereniging heeft de realisatie van de nieuwe windturbines weinig effect.

Bezoekers komen doelgericht naar de vereniging en zullen zich niet laten weerhouden door twee nieuwe grotere windturbines.

Voor The Shamrock Inn Restaurant is het effect van de plannen naar verwachting groter. Doordat de windturbines aanzienlijk in hoogte toenemen, zijn ze vanaf het restaurant zichtbaarder. Opgemerkt moet worden dat de windturbines niet het gehele blikveld beslaan, daar waar ze aan de rand van de zone van het strand staan opgesteld. Dit maakt dat het uitzicht over de Haringvliet ongewijzigd blijft.

The Shamrock Inn Restaurant heeft te maken met maximaal ongeveer 35 slagschaduw uren per jaar. Door samen met Windpark Haringvliet te bekijken wanneer dit precies plaatsvindt, kan een passende oplossing worden gezocht.

Vanaf het restaurant zullen in beperkte mate de windturbines te horen zijn. Hoewel The Shamrock Inn Restaurant net buiten de geluidscontouren (47 dB(A) in L-den) valt, zal dit qua merkbaarheid in praktijk nog minder zijn. Het geluid van de windturbines wordt naar verwachting voldoende overschaduwd door het geluid van strandgangers en het wegverkeer over de N57.

Gelet op bovenstaande punten, valt te verwachten dat het effect voor The Shamrock Inn Restaurant beperkt blijft. Dit geldt in ieder geval voor de Catamaranvereniging Hellecat.

The Shamrock Inn Restaurant/Catamaranvereniging Hellecat

Afbeelding 4.4 en 4.5

Locatie	Meer zichtbaarheid	Turbines beslaan groot deel van blikveld/horizon	Geluid	Slagschaduw
The Shamrock Inn Restaurant/ Catamaran- vereniging Hellecat	++	+/-	+/-	+

3. Aquapark Splash

Beschrijving/huidige beleving:

Aquapark Splash biedt activiteiten in het water aan met speelse recreatiemiddelen zoals opblaasbare tubes. De activiteiten worden op het water aangeboden met een entreemogelijkheid vanaf het strand³. De activiteiten worden in het toeristisch seizoen aangeboden en kennen geen nagelvaste verbinding zoals steiger of kantoor.

Effect:

Er is beperkte toename van slagschaduw te verwachten. Ondanks de toegenomen zichtbaarheid van de turbines vanaf het water, maken deze een beperkt deel uit van het blikveld. De gasten die gebruik maken van het water zijn gericht op waterpret, focussen op het water en zijn in veel mindere mate erop gericht richting de Haringvlietdam te kijken. Het geluid gaat grotendeels op in het geluid van spel en plezier. Een beperkte verstoring van de beleving voor een deel van de gasten blijft echter mogelijk.

Locatie	Meer zichtbaarheid	Turbines beslaan groot deel van blikveld/horizon	Geluid	Slagschaduw
Aqua Splash	++	+/-	+/-	+

4. Strand Rockanje

Beschrijving locatie:

Het strand van Rockanje is uitgestrekt en loopt vanaf de Haringvlietdam tot voorbij Rockanje. Voor dit onderzoek wordt vooral het zuidelijkste deel van het strand (vanaf de Haringvlietdam) meegenomen. Voor dit deel zal een eventuele impact naar verwachting het grootst zijn. We gaan in dit onderzoek uit van het gebied vanaf de Haringvlietdam tot aan de strandopgang ter hoogte van Restaurant De Houten Paardjes.

Huidige beleving:

Het eerste deel van het strand is uitgestrekt en zonder faciliteiten. Bezoekers komen het strand op vanaf de parkeerplaats bij het Quackstrand, of vanaf de opgang nabij Restaurant De Houten Paardjes.

Op dit moment zijn de huidige zes windturbines goed zichtbaar vanaf Strand Rockanje. Wanneer bezoekers in de richting van de dam kijken, zien ze zowel de windturbines als het verkeer over de dam.

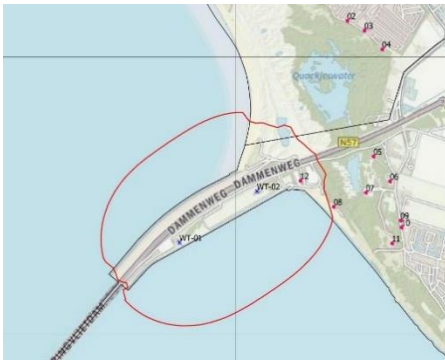
Effect plannen:

Bij de realisatie van de nieuwe windturbines, komen de huidige zes windturbines te vervallen. Dit komt het uitzicht vanaf Rockanje deels ten goede. Vanaf het strand lijken de nieuwe windturbines kleiner dan de verwachte 200 meter, omdat de nieuwe windturbines lager liggen dan de dam.

³ Er zijn plannen van Aquapark om op de ontwikkellocatie een horecapunt te bouwen; de toegang naar het Aquapark is dan vanaf de dam met de turbines in de rug. Aangezien het hier een plan betreft, is deze mogelijke ontwikkeling het in dit rapport niet meegenomen. Er wordt uitgegaan van de huidige situatie.

Dit maakt dat de zichtbaarheid en het blikveld in beperkte mate veranderen. Vooral wanneer vanaf een grotere afstand vanaf de dam gekeken wordt, zal dit het geval zijn.

Wat betreft geluidhinder valt te verwachten dat enkel het eerste deel (nabij de Haringvlietdam, zie figuur 4.6) hinder ondervindt. Ook in dit geval wordt een deel van het geluid overschaduwd door het geluid afkomstig van verkeer. Te verwachten valt dat de rest van het in dit onderzoek meegenomen deel van het strand van Rockanje geen hinder zal ondervinden van geluid. Voor slagschaduw geldt dat dit nauwelijks aan de orde is. Dit geldt enkel voor het meest zuidelijke stukje strand en zal naar verwachting enkel op de vroege morgen (verwacht voor 8:00) plaatsvinden. Dit is naar verwachting het minder bezochte deel van het Rockanjestrand, vooral gelet op het tijdstip waarop de slagschaduw naar verwachting plaatsvindt.

Afbeelding 4.6

Strand Rockanje

Afbeelding 4.7 en 4.8

Locatie	Meer zichtbaarheid	Turbines beslaan groot deel van blikveld/horizon	Geluid	Slagschaduw
Strand Rockanje	+/-	+/-	-	-

~

5. Recreatieterrein RWS/Restaurant Zout of Zoet (Stellendam)

Beschrijving locatie/effect:

Ten zuidoosten van de Haringvlietdam bevindt zich eveneens een horecagelegenheid en klein recreatieterrein, inclusief strandje. Dit gebied ligt echter dusdanig ver vanaf de ontwikkellocatie, dat eventuele (economische) effecten niet realistisch worden geacht.

Afbeelding 4.9

Locatie	Meer zichtbaarheid	Turbines beslaan groot deel van blikveld/horizon	Geluid	Slagschaduw
Recreatieterrein RWS/Restaurant Zout of Zoet	-	-	--	--

6. Molecaten Park Rondeweibos (Rockanje)

Beschrijving/huidige beleving:

Molecaten Park Rondeweibos is een plek voor liefhebbers van duin, strand en zee. Het park ligt direct achter het Noordzeestrand in de Voornes Duin. Rondeweibos is een gezinscamping met plaats voor vaste stacaravans/chalets en met een kampeergedeelte voor kampeerders met eigen caravan of tent. De camping is wijds opgezet en omgeven met bomen.

Effect plannen:

Onderstaande visualisatie laat zien dat naar verwachting de nieuwe windturbine net boven de bomen uitkomt. Dit zal echter niet op elke plek op de camping zo zijn en daarnaast slechts in zeer beperkte mate. Vakantiegangers merken op de camping verder weinig van de windturbines. Er is in zeer beperkte mate slagschaduw, maar slechts op een paar momenten per jaar. Dit zal geen invloed hebben op het gedrag van vakantiegangers. Bezoekers zullen op het strand de twee windturbines zien, maar ook daar slechts in beperkte mate hinder van ondervinden (zie punt 3, Strand Rockanje).

Over het algemeen valt niet te verwachten dat Molecaten Park Rondeweibos negatieve effecten gaat ondervinden van de windturbines.

Afbeelding 4.10

Locatie	Meer zichtbaarheid	Turbines beslaan groot deel van blikveld/horizon	Geluid	Slagschaduw
Molecaten Park Rondeweibos	+/-	-	--	--

7. EuroParcs Resort Poort Van Zeeland (Hellevoetsluis)

Beschrijving locatie/huidige beleving:

EuroParcs Resort Poort Van Zeeland is een mooi en modern vakantiepark met diverse chalets en bungalows.

Op het park zijn eetgelegenheden aanwezig, evenals een 2000 vierkante meter groot in- en outdoor speelparadijs. Bezoekers lopen vanaf het park in een paar minuten het strand op. Het park is goed onderhouden en voorzien van veel groen. EuroParcs Resort Poort Van Zeeland wordt door de Duinweg gescheiden van de duinen en het strand.

Effect plannen:

Het park gaat naar verwachting in zeer beperkte mate wat merken van de nieuwe windturbines. Het gaat hierbij om minimale slagschaduw. Dit heeft geen effecten op het verblijfsplezier van gasten.

Indirect zullen gasten de nieuwe windturbines wel opmerken zodra ze het strand oplopen. De eventuele effecten hiervan worden besproken in punt 8.

Afbeelding 4.11

Locatie	Meer zichtbaarheid	Turbines beslaan groot deel van blikveld/horizon	Geluid	Slagschaduw
EuroParcs Resort Poort Van Zeeland	--	--	--	+

8. Resort Citta Romana (Hellevoetsluis)

Beschrijving locatie/huidige beleving:

Resort Citta Romana is gevestigd naast Europarcs en bestaat met name uit luxe rietgedekte villa's. Daarnaast zijn op het park diverse wellness voorzieningen gevestigd, evenals een restaurant. Het park heeft een groene uitstraling en daarnaast ligt een deel van de woningen aan het water. Net als Europarcs wordt het park gescheiden van de duinen en het strand door de Duinweg.

Effect plannen:

Vanaf Resort Citta Romana wordt slechts in minimale mate iets gemerkt van de nieuwe windturbines. Het gaat hierbij om minimale slagschaduw. Dit geldt overigens niet voor het gehele park. Verder is de locatie met windturbines niet of nauwelijks te zien. Het park valt ook buiten de geluidscontour. Voorop staat dat dit geen effect heeft op het verblijfsplezier van gasten. Vanaf het strand zullen gasten de windturbines beter kunnen zien. De eventuele effecten hiervan worden besproken bij punt 9.

Locatie	Meer zichtbaarheid	Turbines beslaan groot deel van blikveld/horizon	Geluid	Slagschaduw
Resort Citta Romana	--	--	--	+/-

9. Strandopgang bij Europarcs 'Poort van Zeeland'

Beschrijving locatie/huidige beleving:

EuroParcs Resort Poort Van Zeeland is een mooi en modern vakantiepark met diverse chalets en bungalows.

Aan de zuidelijke kant van het park bevindt zich na het oversteken van de Duinweg een strandopgang naar het Quackstrand. Het zicht op het strand wordt op het park ontnomen door de duinwal.

Effect plannen:

Het strand gaat naar verwachting in beperkte mate wat merken van de nieuwe windturbines. Het gaat hierbij om minimale slagschaduw en geen geluidseffecten. Qua zicht zijn de turbines wel tijdens het strandbezoek duidelijk in beeld, al is de afstand ongeveer 900 meter. Dit heeft een heel beperkt effect op het verblijfsplezier van gasten.

Locatie	Meer zichtbaarheid	Turbines beslaan groot deel van blikveld/horizon	Geluid	Slagschaduw
Strandopgang bij Europarcs	+	+/-	-	-

Strandopgang Europarcs 'Poort van Zeeland'

Afbeelding 4.12 en 4.13

10. Camping 't Weergors (Hellevoetsluis)

Beschrijving locatie:

Camping 't Weergors is een landelijk gelegen camping en biedt accommodaties en kampeerplekken aan voor het hele gezin. De camping ligt direct achter de dijk gevestigd op ongeveer 1,5 kilometer vanaf het strand van Hellevoetsluis. Op de camping zijn diverse faciliteiten gevestigd.

Effect plannen:

De locatie met de turbines is niet te zien vanaf camping de Weergors. De afstand tot de locatie met turbines is groot, zodat er geen effecten van geluid en slagschaduw optreden. De beoogde windturbines hebben geen economisch effect op Camping 't Weergors.

Afbeelding 4.14

Locatie	Meer zichtbaarheid	Turbines beslaan groot deel van blikveld/horizon	Geluid	Slagschaduw
Camping 't Weergors	--	--	--	--

11. Roompot Vakantiepark Cape Helius (Hellevoetsluis)

Beschrijving locatie/huidige beleving:

Roompot Vakantiepark Cape Helius is een kleurrijk en luxe vakantiepark, inclusief hotel. Het park ligt gevestigd aan de Heliushaven en heeft daardoor uitzicht over de schepen en het Haringvliet.

Effect plannen:

De windturbines zijn in principe niet te zien vanaf de jachthaven. Vanaf de bovenste verdieping van de vakantiehuizen /appartementen zal dit in een enkel geval wellicht wel het geval zijn. Ook daarvoor geldt dat het effect te verwaarlozen is.

Afbeelding 4.15 en 4.16

Locatie	Meer zichtbaarheid	Turbines beslaan groot deel van blikveld/horizon	Geluid	Slagschaduw
Roompot Vakantiepark Cape Helius	-	--	--	--

5. Conclusies

Uit het voorgaande hoofdstukken is het verwachte effect op toerisme en recreatie van de beoogde windturbines meer inzichtelijk geworden. Hiervoor is de huidige en verwachte beleving geanalyseerd op tien locaties aan de hand van vier indicatoren: meer zichtbaarheid, intensivering blikveld, geluid en slagschaduw.

Uit ons onderzoek en locatiebezoek is gebleken dat vooral de dagrecreatieve bedrijven in de directe omgeving van de beoogde locatie de fysieke effecten merken van de nieuwe windturbines. Het gaat hier voornamelijk om de locaties Boelies Restaurant, The Shamrock Inn Restaurant, Aquasplash en Strand Rockanje. Voor de verblijfstoeristische bedrijven geldt dat de windturbines niet of slechts in zeer beperkte mate zichtbaar zijn vanaf de parken. Er zal voor de parken geen geluidsoverlast optreden als gevolg van de realisatie van de nieuwe windturbines. Wel in op de meeste parken sprake van (beperkte) slagschaduw na het realiseren van de nieuwe windturbines.

	Locatie	Meer zichtbaarheid	Turbines beslaan groot deel van blikveld/horizon	Geluid	Slagschaduw	Totaal
1	Boelies Restaurant	++	+	++	+	++
2	The Shamrock Inn Restaurant/ Catamaran- vereniging Hellecat	++	+/-	+/-	+	+
3	Aquapark Splash	++	+/-	+/-	+	+
4	Strand Rockanje	+/-	+/-	-	-	-
5	Recreatieterrein RWS/Restaurant Zout of Zoet	-	-	--	--	--
6	Molecaten Park Rondeweibos	+/-	-	--	--	-
7	EuroParcs Resort Poort Van Zeeland	--	--	--	+	-
8	Resort Citta Romana	--	--	--	+/-	-
9	Strandopgang bij Europarcs	+	+/-	-	-	+/-
10	Camping 't Weergors	--	--	--	--	--
11	Roompot Vakantiepark Cape Helius	-	--	--	--	--

Uit de analyse blijkt dat er weinig effect van de vervanging van de windturbines op de laatste zeven locaties uit de tabel valt te verwachten. Bij de eerste vier locaties zal dit wel het geval kunnen zijn. Om de economische impact te bepalen moet er op genoemde locaties wel sprake zijn van een directe economische activiteit. Dit is niet het geval op het meest zuidelijke deel van Strand Rockanje. We gaan daarom in de conclusies verder in op de drie volgende locaties:

1. Boelies Restaurant
2. The Shamrock Inn Restaurant
3. Aquapark Splash

Om het daadwerkelijke economische effect voor bovengenoemde bedrijven/locaties te achterhalen, is het belangrijk om nog een stap verder te gaan in de analyse. Dit economisch effect kan bestaan uit veranderd gedrag van toeristen door een locatie meer of minder vaak te bezoeken, een locatie juist wel of niet te bezoeken, een veranderde verblijfsduur of veranderd bestedingsgedrag. Om dit effect te analyseren, gaan we voor deze locaties in op een aantal stappen die het gedrag van de consument en daarmee het economisch effect bepalen, gegeven de effecten van zicht, geluid, blikveld en slagschaduw.

In eerste instantie is het belangrijk om de **voorkeur voor de locatie** in beeld te brengen. Of de verstoring of verbetering de voorkeur voor deze locatie voor de toerist verandert, hangt ook van de attitude van de toerist af en de relatie die de toerist met de locatie heeft.

Het uiteindelijke **gedrag van bezoekers** is van groot belang voor de economische betekenis van toerisme en recreatie bij aanbieders in de nabijheid van de nieuwe windturbines. De eventuele verstoring of verbetering en de veranderde voorkeur voor de locatie kunnen leiden tot veranderd gedrag van de toerist. Dit hangt niet alleen van de attitude van de toerist af, maar ook van aanwezige alternatieven. Verstoort de windturbine de vrijetijdsbeleving en vermindert deze de voorkeur voor een bepaalde locatie, dan kan de toerist vaker, minder vaak, juist wel of helemaal niet meer voor de locatie met windturbine kiezen. De keuze kan op het moment zelf worden gemaakt of bij een keuze voor een volgend bezoek of verblijf. Als er geen alternatieven zijn (bijvoorbeeld er is geen andere camping in de nabijheid) dan kan dit ertoe leiden dat ondanks de eventuele verstoring er geen veranderd gedrag van de toerist optreedt. Het veranderd gedrag kan bestaan uit een locatie minder vaak, vaker of helemaal niet meer te bezoeken, of de tijdsduur die hier besteed wordt te verlengen of verkorten, of de bestedingen op de locatie te verhogen of te verlagen.

Gevolgen van gedrag: Het veranderd gedrag van de toeristen kan gevolgen hebben voor een bepaalde locatie of logiesaanbieder. Dat hangt ook weer van de voorkeur van de toerist en alternatieven. De toerist kan ervoor kiezen een andere locatie te bezoeken, als hier mogelijkheden voor zijn. Ligt deze locatie in dezelfde plaats of gemeente, dan kan dit betekenen dat de toerist wel behouden blijft voor de plaats of gemeente, maar dat individuele locaties/toeristische aanbieders hier wel positieve of negatieve gevolgen van ondervinden, bijvoorbeeld als deze locatie of aanbieder dicht bij of juist verder weg van windturbines zijn gevestigd.

Voorkeur voor locatie

Boelies Restaurant staat relatief dicht bij de windturbines en heeft daardoor naar verwachting te maken met het grootste effect. De meeste gasten van Boelies zijn strandgangers en in mindere mate voorbijgangers (o.a. fietsers). Voor strandgangers is het niet zo gebruikelijk om van dichtbij tegen windturbines aan te kijken. Echter het blikveld van deze doelgroep zal voornamelijk gericht zijn op het strand en de Haringvliet. De windturbines vallen grotendeels buiten dit blikveld. Voor het deel van de gasten bij wie de windturbines wel in het blikveld vallen én die zich daar ook daadwerkelijk aan storen, kan het zijn dat de voorkeur uitgaat naar een ander restaurant of een ander strand.

Gasten van The Shamrock Inn Restaurant zijn veelal strandgangers en gasten van omliggende parken. Doordat het restaurant verder van de beoogde locatie vandaan ligt, ervaren gasten van The Shamrock Inn Restaurant naar verwachting minder directe geluidshinder dan gasten van Boelies. Het geluid van de windturbines wordt grotendeels overstemd door het geluid van gasten. De windturbines liggen echter wel in het blikveld vanaf The Shamrock Inn. Er zijn gasten die zich echter zullen storen aan het nieuwe blikveld. Voor deze gasten kan een voorkeur ontstaan voor een restaurant op een andere locatie.

De gasten van Aquapark Splash bevinden zich tijdens hun activiteiten op het water en zijn met name hiermee bezig. De gasten zijn met name kinderen die met elkaar bezig zijn op het water. Hun blikveld zal af en toe zo zijn dat de windturbines er onderdeel van uitmaken. Het geluid van de turbines zal grotendeels worden overstemd door de stemmen tijdens de activiteit. We verwachten dat er qua voorkeur voor activiteiten in het water op deze locatie nauwelijks een voorkeur ontstaat voor een andere aanbieder van wateractiviteiten of een voorkeur voor een ander strand.

Gedrag en gevolgen gedrag

In de nabije omgeving van Boelies en The Shamrock Inn zijn geen restaurants aan het strand gevestigd met een vergelijkbaar karakter. Strandgangers hebben dan de keuze om zelf eten en/of drinken mee te nemen, of om überhaupt naar een ander strand te gaan. In het eerste geval hebben strandgangers al de keuze gemaakt om de recreëren in de nabijheid van de nieuwe windturbines en zal de stap om een restaurant te bezoeken vergelijkbaar zijn als in de huidige situatie. In het geval dat strandgangers naar een geheel andere locatie gaan, zal dit invloed hebben op beide restaurants. Echter, gelet op de ontwikkelingen die recent zijn uitgevoerd in de omgeving van het Haringvlietstrand en de faciliteiten die daarbij aanwezig zijn, is het Quakstrand een stuk aantrekkelijker geworden. Voor verblijfsgasten op de parken nabij het Quakstrand, die graag op het strand verblijven dat direct aan hun verblijfspark grenst, is het niet te verwachten dat zij voor een ander strand kunnen kiezen. Daarnaast zijn er in noordelijke richting pas restaurants aan het strand ter hoogte van het Badstrand Rockanje, wat ongeveer twee kilometer verderop ligt. Daarom zijn er voor verblijfsgasten weinig alternatieven voor een restaurant of een strand.

Er zou een negatief effect kunnen zijn voor daggasten die bij Boelies of Shamrock Inn gast zijn. We verwachten echter dat een beperkt deel van de gasten zich stoort aan de turbines en een voorkeur voor een andere locatie ontwikkelt, waarbij er met name voor daggasten wel enkele alternatieven zijn voor restaurant of strand. Deze alternatieven bestaan met name uit het noordelijke, verder weg gelegen deel van het strand in Rockanje, waar op het strand ook restaurants gevestigd zijn. Andere gasten kunnen ervoor kiezen om bijvoorbeeld de horeca op één van de parken te bezoeken.

Voor zover er voor deze daggasten een effect is, blijven deze gasten grotendeels behouden voor Hellevoetsluis. Voor verblijfsgasten verwachten we een zeer beperkt negatief effect in de vorm van kiezen voor een ander strand of restaurant.

Bijlage: Literatuuronderzoek en casestudies

Inleiding

Er is in de afgelopen jaren veel onderzoek gedaan naar de mogelijke effecten van windparken op het toerisme. Het meeste onderzoek betreft ex-ante onderzoek, waarin met behulp van enquêtes is bevestigd wat toeristen zouden vinden van de komst van een windpark. Ook het ex-post onderzoek, na de realisatie van windparken, betreft meestal onderzoek naar de mening van toeristen over het windpark. Onderzoek naar het daadwerkelijk veranderende gedrag van toerisme is beperkt beschikbaar. Daarnaast zijn de meeste onderzoeken gericht op de nieuw te realiseren windparken op zee en is minder bekend over de beleving en impact op het toerisme bij de aanleg van windparken op land.

De afgelopen jaren (2017-2020) is nauwelijks relevante literatuur verschenen over het gedrag van toeristen in relatie tot locaties waar windparken worden gerealiseerd.

Deze bijlage bespreekt welke eerdere onderzoeken er gedaan zijn in literatuur. Daarnaast worden diverse casestudies benoemd die ingaan op de economische effecten van windparken op toerisme. Vervolgens wordt een aantal denkrichtingen genoemd ten aanzien van windparken, die van toepassing zouden kunnen zijn. De laatste paragraaf geeft de resultaten weer van casestudies die zijn gedaan naar bezoeksintentie van toeristen en aantoonbaar effect van windparken op de omvang van het toerisme. Het betreft beide ex-ante onderzoeken, die zijn uitgevoerd voorafgaand aan de (eventuele) komst van windparken.

Onderzoeken

Onderzoek naar de mogelijke effecten van windparken op het toerisme betreffen meestal ex-ante onderzoek, waarin met behulp van enquêtes wordt geanalyseerd wat toeristen zouden vinden van de komst van een windpark en welk gevolg dit zou kunnen hebben voor hun bezoeksintentie aan de betreffende toeristische locatie. In deze ex-ante onderzoeken worden twee verschillende methoden gehanteerd:

- De expliciete methode. Hierbij worden toeristen /potentiële bezoekers voor een bepaalde toeristische locatie ondervraagd over hun mening ten aanzien van de komst van een windpark, waarbij deze in woord en beeld wordt beschreven. Daarna geven de toeristen hun mening over de aantrekkelijkheid van deze locatie in de (nieuwe) situatie met windpark en over de gevolgen voor hun bezoeksintentie;
- De impliciete methode. Hierbij worden foto's getoond van een locatie zonder- en vervolgens met windpark, zonder dat wordt aangegeven dat het om een windpark gaat en wordt de spontane reactie van een respondent gevraagd.

Deze methoden zijn betrouwbaar en valide, maar er zijn ook kanttekeningen bij te plaatsen:

- De intentie die de toerist aangeeft over het bezoekgedrag, kan afwijken van het uiteindelijke gedrag. Een keuze voor een toeristische locatie is een deels onbewust proces, waarbij de keuze afhangt van vele factoren;
- Alhoewel foto's een representatief beeld geven van de lokale situatie, varieert dit beeld per uur en kan de beleving van de toerist, als deze de locatie bezoekt, anders zijn dan op de foto.

Een derde vorm van ex-ante onderzoek betreft de expert visie, waar ook in dit onderzoek voor is gekozen. Daarbij wordt op basis van de lokale situatie, het toeristisch product, de geluidsproductie, slagschaduw en zichtbaarheid van het park vanaf verschillende locaties een onderbouwde verwachting uitgesproken over het effect van een windpark op het lokale toerisme. Daarbij worden een aantal denkrichtingen van toeristen meegenomen (zie 5.3.).

Ook ex-post onderzoek, na de realisatie van windparken, betreft meestal onderzoek naar de mening van toeristen over het windpark. Onderzoek naar het daadwerkelijk veranderende gedrag van toerisme is beperkt beschikbaar. Bovendien is dit lastig uit te voeren, omdat dan voor de komst van een windparken en na deze komst dezelfde groep toeristen zou moeten worden bevraagd om de effecten te monitoren. Daarbij is het niet eenvoudig te analyseren of de keuze van toeristen voor een andere locatie, enkele jaren later, direct aan de komst van het windpark is gerelateerd. Er zijn immers enkele jaren verstreken (wat de herinnering kan beïnvloeden) en de keuze van een toerist voor een locatie hangt eveneens van vele andere factoren af.

Er zijn tussen 2010 en 2020 zowel door ZKA als andere bureaus veel studies verricht naar windparken op zee, waarbij de parken vaak 10 tot 20 kilometer uit de kust zijn gevestigd. Er is veel minder onderzoek verricht naar de komst van windparken (of enkele windturbines) op land of aan binnenwater.

Daarom zijn we in deze studie uitgaan van onze expert visie op dit gebied. De situatie van het Windpark Haringvliet is overigens deels vergelijkbaar met andere windparken, waarbij windturbines op zee worden geplaatst, maar de beleving op het strand wel centraal staat.

Denkrichtingen

Tegenstanders en voorstanders van windturbines in het landschap praten in de discussie over windparken en toerisme vaak langs elkaar heen. Voor- en tegenstanders beargumenteren hun zorgen aan de hand van bepaalde verhaallijnen of denkrichtingen.

Voorstanders kunnen hun denkrichtingen alleen baseren op een beperkt aantal (internationale) onderzoeken. Deze onderzoeken focussen zich met name op bezoeken. Dit verklaart echter voor een beperkt deel het uiteindelijke gedrag van toeristen (zie 5.4.). Tegenstanders stellen bij deze onderzoeken dat het belang van de unieke lokale context groot is, zodat internationale onderzoeken die betrekking hebben op windturbines op één bepaalde locatie niet algemeen geldend verklaard kunnen worden voor alle locaties.

Een Schots onderzoek uit 2014 naar de meningen van tegenstanders baseert zich op twee casestudies van offshore windparken in Schotland en Duitsland, waarbij toerisme van groot belang is voor de lokale economie. Uit interviews zijn een aantal denkrichtingen gedestilleerd, waarvan we de belangrijkste drie noemen

Denkrichting 1 - visuele verstoring

De schoonheid/aantrekkelijkheid van de natuur wordt gezien als zijnde intrinsiek aan toerisme. De natuur maakt een bestemming de moeite waard om te bezoeken, waaruit volgt dat plaatsen met ongerepte natuur aantrekkelijker zijn dan plaatsen waarin de natuur is 'verstoord'.

De specifieke bezienswaardigheden en uitzichten van een bestemming worden minder aantrekkelijk door de toevoeging van windturbines is de gedachte hierachter.

Dat windturbines een visuele impact hebben op hun omgeving staat buiten kijf. De mate waarin er sprake is van verstoring of afnemende aantrekkelijkheid is echter subjectief. Belangrijk in deze verhaallijn is dat de bewoners/lokale ondernemers hierbij aannemen dat toeristen (hoewel die tijdelijk op de locatie verblijven) dezelfde (mate van) verstoring beleven als zichzelf. Als er sprake is van verminderde aantrekkelijkheid door windparken en daardoor een afname van toerisme, dan zou dit aan te tonen zijn met bezoek- en overnachtingstcijfers. Zie voor een nadere verkenning hiervan 5.4.

Denkrichting 2 – windparken staan haaks op motieven toeristen als bezoek natuur, uitzicht genieten, etc. Tegenstanders construeren een aanname van 'de toerist' en waar deze voor komt. 'De toerist' is op zoek naar ongerepte natuur, rust, weidse uitzichten, etc. Windparken staan in de weg om aan de behoeften van 'de toerist' te voldoen.

Deze aanname gaat voorbij aan de vele verschillende behoeften, motieven en criteria die om de hoek komen kijken wanneer toeristen bestemmingen selecteren en bezoeken. In werkelijkheid bestaat 'de toerist' niet. Waarom een bestemming wordt bezocht hangt van vele factoren af waaronder beschikbare tijd en budget, reisgezelschap, leefstijl van toerist, het weer, wat voor type vakantie de voorkeur heeft, etc. De mate waarin een potentiële bezoeker windparken storend vindt speelt dus, net als allerlei andere factoren, een bijrol.

Denkrichting 3 - verstoring van recreatieve activiteiten

De windparken (incl. bouw en onderhoud) verstoren, interfereren en limiteren recreatieve activiteiten. Dit verwijst in de casestudies voornamelijk naar de verschillende watersporten die worden gedaan en die in ruimte (en veiligheid) belemmerd worden doordat er windturbines in het water staan.

Casestudies

We gaan in op drie casestudies en trekken daaruit conclusies over de daar gemeten /verwachte effecten van de komst van windparken op toerisme. Deze conclusies zijn in onze expert visie meegenomen ten aanzien van Windpark Haringvliet.

Het betreft de volgende cases studies:

- Effecten van windparken op land: onderzoek van het effect van windparken op zeven locaties in **Emmen** op het toerisme;
- Effecten van windparken op zee: onderzoek naar effect van windparken op zee op het toerisme langs de **Noordzeekust**;
- Effect van windpark rondom Oosterscheldekering en Jacobahaven: twee onderzoeken naar het effect van dit park op het toerisme **in de gemeente Schouwen-Duiveland, Veere en Noord-Beveland**.

Emmen

De gemeente Emmen liet in 2016 onderzoek doen naar de effecten op het toerisme van plaatsing van windturbines op zeven verschillende beoogde locaties. Bij het merendeel van deze locaties met windparken was sprake van nabijheid (tot ca. 1,5 km) van dag- of verblijfstoeristische accommodaties.

Het onderzoek beschouwt het mogelijk effect van windparken op het toerisme op twee verschillende niveaus:

- De gehele gemeente Emmen;
- De toeristische bedrijvigheid direct rondom de geplande windparken.

Gehele gemeente

Het onderzoek trekt de conclusie uit de literatuur dat toerisme over het algemeen bescheiden reageert op de aanwezigheid van windparken. Het merendeel van toerisme reageert niet negatief op de komst van windparken en als dit wel zo is, betekent dit niet dat het betekent dat het gedrag van de toerist zich aanpast. Het onderzoek concludeert dat er geen bewezen effect is van windparken op toerisme. Anderzijds is er ook geen bewijs dat er geen enkel effect te verwachten is van windparken op individuele toeristische bedrijven (zie ook het deel over effect op toeristische bedrijvigheid in Emmen).

In een eerder onderzoek van Decisio werd een bandbreedte aangehouden voor effect van windparken op zee op toerisme langs de kust van nul tot tien procent afname van bestedingen/toeristen. Eerder onderzoek van ZKA ging op basis van impliciet ex-ante onderzoek uit van een bandbreedte van 0%-10% die een bepaalde kustplaats niet meer zou bezoeken door de komst van een windpark (de bandbreedte hangt samen met de doelgroep). Daarnaast geeft 2%-12% aan de locatie voortaan minder vaak te bezoeken. Daarbij is de Duitse doelgroep minder snel geneigd de bestemming minder vaak of niet meer te bezoeken. Van degenen die de bestemming niet meer bezoeken, blijkt 65%-76% de kust te blijven bezoeken, maar te kiezen voor een andere kustplaats (verplaatsingsgedrag).

Er is weinig onderzoek gedaan naar het effect van windparken op toerisme op land. Het onderzoek gaat ervanuit dat een eventueel effect op het toerisme van windparken op land beperkter is dan dat van windparken op zee: vrije uitzichten op land worden al belemmerd door bebouwing, bossen, hoogspanningsmasten, etc. Decisio raamt daarom het effect op land op maximaal de helft van de impact van parken voor de kust, wat een bandbreedte van nul tot vijf procent betekent. Het bureau gaat daarom voor het effect op de gemeente Emmen uit van een afname van het aantal toeristische overnachtingen van 2,5%. Op de 350 duizend overnachtingen per jaar in Emmen betekent dat een afname van 8.750 overnachtingen. Dit zou leiden tot een afname van 14 banen.

Toeristische bedrijvigheid rondom de parken

Het onderzoek geeft aan dat landschappelijke inpassing van een windpark essentieel is, zodat bijvoorbeeld wandel- en fietsroutes zoveel mogelijk worden ontzien. Hoewel de komst van een windpark naar verwachting een beperkt negatief effect heeft op het toerisme, is het niet uitgesloten dat lokaal negatieve effecten ontstaan, bijvoorbeeld voor individuele bedrijven die naast een windpark komen te liggen. Een mogelijkheid zou, naast visuele verstoring, bijvoorbeeld geluidsoverlast kunnen zijn. Het valt niet uit te sluiten dat individuele bedrijven hier nadeel van ondervinden, maar het is goed mogelijk dat toeristen ervoor kiezen om voortaan een andere verblijfsaccommodatie (die niet nabij een windpark ligt) te bezoeken. De gast blijft dan wel voor de gemeente en het toerisme behouden. Het effect per individueel bedrijf door geluidsoverlast van een windpark was in dit onderzoek niet in te schatten; het effect door landschapsverstoring is ingeschat op nul tot vijf procent (gemiddeld 2,5%).

Noordzeekust

In 2016 deed Motivaction ook onderzoek naar het effect van windparken op zee, op de Noordzeekust. Uit het onderzoek blijkt ten aanzien van strandonderzoek dat toeristen een schoon strand het belangrijkste vinden, naast het weer en in mindere mate een vrij uitzicht.

De respondenten van het onderzoek zijn enige tientallen foto's voorgelegd van strand- en zeegezichten. Van alle doelgroepen geven alleen Nederlandse verblijfstoeristen aan dat ze minder sterk geneigd zijn de stranden te bezoeken (5% minder) als de landschappen met windparken op 5 respectievelijk 10 zeemijl worden getoond (zonder toe lichten dat de windparken op de foto staan, dus spontane beleving via de impliciete methode).

Als wel expliciet op de windparken wordt gewezen, zegt 2% van de Nederlandse toeristen de Nederlandse kust niet meer te bezoeken en 20% zegt een andere kustplaats (zonder windpark) te bezoeken. Van de Duitse toeristen geeft een derde aan de kust niet meer te bezoeken of te kiezen voor een andere kustplaats, terwijl 12% zegt juist wel een strand met windpark te bezoeken.

Motivaction heeft aan de resultaten van de impliciete methode de meest betrouwbare te vinden (waarbij alleen 5% van de doelgroep Nederlandse verblijfstoeristen aangeeft de kustplaats niet meer te bezoeken, er geen effect is onder dagtoeristen en Duitse verblijfstoeristen). Gezien de beperkingen die de impliciete methode (net als elke methode) heeft, beveelt Motivaction aan de uitkomsten van het onderzoek met enige marge te beschouwen.

Oosterscheldekering en Jacobahaven

In 2017 en 2018 onderzocht ZKA in opdracht van E-Connection de mogelijke effecten van de vervanging van een aantal windturbines op en rond de Oosterscheldekering en de Jacobahaven (op diverse locaties). Het ging om het effect op de toeristische sector van de gemeenten Veere en Noord-Beveland (en in mindere mate Schouwen-Duiveland). Deze vraag is beantwoord door middel van een expertisie: locatiebezoeken van de windparken en omliggende toeristische accommodaties (waaronder stranden), interviews en bestudering van gegevens over eventuele geluids- en slagschaduwoverlast

De conclusies van het onderzoek waren de volgende:

- Windturbines maken reeds onderdeel uit van het landschap op en rond de Oosterscheldekering;
- Door verhoging (tot een tiphoogte van 210 meter) en uitbreiding van het aantal turbines wordt het uitzicht op en rond de Oosterscheldekering geïntensiveerd. Door de bouw en opwaardering (hogere turbines) kunnen windturbines zichtbaar worden waar dat nog niet eerder het geval was;
- Omdat deze intensivering van het weids uitzicht zich grotendeels beperkt tot de Oosterschelde-kering en directe omgeving zelf en op de meeste zichtlocaties het uitzicht niet intensiveert, wordt het weidse uitzicht niet beperkt. Wel wordt op drie locaties (Kitestrand, Binnenhaven en Deltapark Neeltje Jans) het uitzicht wat intensiever;
- Uit de literatuur zijn geen onderzoeken naar voren gekomen die een directe relatie aantonen tussen de aanwezigheid van windturbines en toerisme. Verder is bezoekingintentie niet per definitie een goed voorspellende indicator van toeristisch bezoek;
- Het uitzicht /het blikveld wordt na realisatie van de plannen intensiever bepaald door de nieuwe en hogere windturbines. Op vrijwel geen enkele locatie leidt dit ertoe dat voor het uitzicht /de beleving

het totaal aan windturbines beeldbepalend wordt en dus mogelijk een substantieel effect zou kunnen hebben op de verblijfstoeristische sector.

Conclusies

Uit het literatuuronderzoek trekken we de volgende conclusies:

- Er is in Nederland veel onderzoek gedaan naar de mogelijke economische effecten van windparken op het toerisme. Het meeste onderzoek betreft ex-ante onderzoek, waarin met behulp van enquêtes wordt onderzocht wat toeristen zouden vinden van de komst van een windpark. Een nadeel hiervan is dat de uitgesproken bezoekenintentie van de toerist niet overeen hoeft te komen met daadwerkelijk gedrag. Soms wordt daarom ex-post onderzoek, na komst van het windpark, verricht, maar dit is heel beperkt uitgevoerd. Het exacte daadwerkelijke effect van windparken is niet eenvoudig vast te stellen. Er zijn ook geen situaties bekend van kernen of regio's waarvan het toerisme fors is gedaald na komst van een windpark. De meeste studies gaan over het effect van windparken op zee, waarbij de beleving vanaf het strand centraal staat.
- Uit de literatuur hebben we drie mogelijke denkrichtingen afgeleid: windturbines verstoren het visuele beeld, windturbines passen niet bij de bezoekmotieven van de toerist en windturbines verstoren recreatieve activiteiten. Met deze drie denkrichtingen is rekening gehouden bij de analyse van de effecten in deze studie.

Uit de casestudies blijkt het volgende:

- In Emmen werd uit de literatuur de conclusie getrokken dat toerisme over het algemeen beperkt reageert op de aanwezigheid van windparken. Het is wel mogelijk dat er een effect te verwachten is van windparken op individuele toeristische bedrijven. Een landschappelijke inpassing kan daarbij helpen om het effect te beperken. Dezelfde conclusie bleek uit de expert visie m.b.t. Emmen: voor individuele bedrijven zijn effecten niet uitgesloten, op gemeenteniveau werd voor toerisme een heel beperkt effect verwacht op de toeristische sector;
- Bij de Noordzeekust deed Motivaction in 2016 onderzoek naar het effect van windparken op zee. Daaruit bleek een beperkt effect, omdat alleen 5% van de Nederlandse verblijfstoeristen aangaf minder vaak of niet meer de kust op deze locatie te bezoeken. Onder de Duitse doelgroep waren gasten die de locatie vaker zouden bezoeken, omdat ze windturbines aantrekkelijk vinden.
- Uit de ZKA studie naar de effecten van windturbines rondom de Oosterscheldekering en de Jacobahaven op het toerisme in de omgeving, bleek dat het uitzicht /het blikveld realisatie van de plannen intensiever werd bepaald door de nieuwe en hogere windturbines. Mede omdat windturbines op deze locatie al aanwezig zijn en deel uitmaken van het landschap, leidde dit tot de conclusie dat op vrijwel geen enkele locatie de nieuwe en hogere windturbines ertoe zouden kunnen leiden dat voor het uitzicht /de beleving het totaal aan windturbines beeldbepalend wordt. Daarom werd geen substantieel effect verwacht op de verblijfstoeristische sector rondom deze locatie.